

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42
Şubat 2016 February 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE BULUNAN DENİZCİLİK KÜLTÜRÜNE AİT SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ* RESEARCH FOR VOCABULARY BELONGS TO TURKMEN LANGUAGE MARINE CULTURE

Cihan ÇAKMAK**

Öz

Çalışmamızda Batı ülkelerinde çeşitli çalışmalara konu olmuş ancak söz varlığı hakkında kapsamlı çalışmalar yapılmamış Türkmen Türkçesi incelenmiştir. Her yönüyle ayrıntılı bilgi sunmak amacıyla Türkmen Türkçesinin denizcilik kültürüne ait söz varlığı ele alınmıştır.

Çalışma 5 bölümden oluşmakta olup Giriş bölümünde hükümdarlığını geniş coğrafyalara yaymış Türk milletinin gücünden ve bağımsızlık mücadelesinden bahsedilmiştir. İkinci bölüm olan Türkmen Türkçesi başlığı altında Türkmen Yazı Dili ve Türkmen Sözlükçülüğü incelenmiştir. Konu Çözümlemeli Söz Varlığı Araştırması olarak ele alınan üçüncü bölümde İnceleme Yöntemi ve Araştırma Sorunları ele alınmış, dördüncü bölümde denizcilik kültürüne ait kelimeler çeşitli kaynaklardan yararlanarak alfabetik bir şekilde verilmiştir. Sonuç bölümünde ise temel alınan hedef sayısal verilerle de desteklenerek Türkmencenin söz varlığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Türkçesi, Denizcilik, Denizcilik Kültürü, Söz Varlığı.

Abstract

In this study Turkmen Language has been researched which carried on a lots of study in western countries but not approached the vocabularies comprehensively. Turkmen Language marine culture vocabulary has been handled to give chapter and verse.

This study includes 5 divisions. In introductory division mentions about the power of Turkish Nation whose empery far and wide and the struggle for independence. In second division, Turkmen literary language and Turkmen dictionary has been researched under the title of Turkmen Language. Subject analysed vocabulary investigation handled in third division in addition inspection method and research problems have been discussed. In fourth division, vocabulary belongs to marine culture has been given in alphabetical order by benefit from variety resources. In the conclusion division, Turkmen Language vocabulary presented by supporting the main objective with numeric data.

Keywords: Turkmen Language, Marine, Marine Culture, Lexicology.

I. GİRİŞ

Türkler yüzyıllar boyunca geniş coğrafyalarda devlet kurmuş, egemenlikler inşa etmiştir. Hükümdarlığını bu kadar geniş coğrafyalara yaymış Türklerin kurduğu devletlerin bir şekilde denizle bağlantısı olmuştur.

Orta Asya'da hükümdarlık kuran Göktürkler Japonya'dan Hazar Denizi'ne uzanan büyük bir imparatorluk kurarken, Avrupa Hunları Attila önderliğinde Baltık kıyılarında at koşturmuşlardır. XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde ise Anadolu'da temeli atılan Osmanlı İmparatorluğu büyük bir cihan devleti olarak tarih sahnesine çıkmıştır. İmparatorluk denizlere hakim olma ülküsünü daima canlı tutmuş ve bahriye teşkilatına çok büyük bir önem verilmiştir. Nitekim yapılan reformlarla Osmanlı denizciliği büyük başarılar kazanmış ve Akdeniz bir Türk Gölü haline getirilmiştir.

XX. yüzyılın son çeyreğinde (1991) ise Dünyada değişen siyasi dengelerle birlikte Hazar Denizi'nin doğusunda yepyeni bir resim ortaya çıkmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmış, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşan Türkmenistan'ın kuzeybatısında Kazakistan, kuzeydoğusunda Özbekistan, güneydoğusunda Afganistan, güneybatısında İran, batısında ise Hazar Denizi yer alır. Çeşitli yıllarda yapılan nüfus sayımları farklılık arz ederken 2013 yılı verilerine göre Türkmenistan'ın nüfusu 5.450.000'dir.¹ Başkenti Aşkabat olan ülkede Türkmenlerin dışında Azeriler, Kazaklar, Karakalpaklar, Ermeniler, Ruslar Tatarlar ve Özbekler yaşamaktadır (Kara 2007: 233). Mehmet

* Bu makale, yazarın *Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı* (Ege Üniversitesi., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dan.: Prof. Dr. Mustafa ÖNER, İzmir 2010) başlıklı yüksek lisans tezinden kısmi değişiklikler yapılmak suretiyle yazılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, cihancakmak1818@gmail.com

¹ T.C. BAŞBAKANLIK Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın resmî internet sitesinde yer alan *2013 Yılı Faaliyet Raporu*'na göre Türkmenistan'ın nüfusu 5.450.000'dir.

Kara Türkmenistan'da yaşayan nüfusun sayısal dağılımını şu yüzdelerle ifade etmektedir: "Türkmen %77,0, Özbek %9,2, Rus %6,7, Kazak %2,0, Tatar %0,8, Azeri %0,8, Beyaz Rus %0,8, Ermeni %0,8, Ukraynalı % 0,5." (Kara 2009: 265).

2. Türkmen Türkçesi

2.1. Türkmen Yazı Dili

Türkmen Türkçesi üzerine yapılan araştırmalarla ilgili bilgilere XIX. yüzyılda yaşamış bazı araştırmacıların eserlerinden ulaşıyoruz. Ekim devriminden sonraki yıllarda Türkmen Türkçesiyle ilgili bazı kılavuz kitaplar yazılmıştır. Fakat asıl 1920'li yıllarda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu yıllarda Türkmen Türkçesi ve grameriyle ilgili eserler, Türkmenceyi öğreten bir kılavuz kitap ile *Rusça-Türkmençe Sözlük* hazırlanmıştır (Kara 2005: 3).

1930'lu yıllarda Türkmen Türkçesi hakkında bilgi veren ders kitapları yazılmıştır. Yine bunu takip eden 1940'lı yıllarda Türkmen bir imla kılavuzu yazılmıştır. 1948 yılında ise Sovyet dilcilerinin danışmanlığı altında Türkmen Türkçesi üzerine doktora çalışmaları yapılmıştır. 1948 yılından sonra Türkmenistan'da pek çok dilci ve edebiyatçı yetişmiştir. Türkmence üzerine yapılan çalışmaların sayısı artmıştır. Yapılan bu çalışmalar bir taraftan Türkmenin grameri üzerine yürütülürken diğer taraftan ise edebî eserler üzerinde yoğunlaşmıştır (Kara 2005: 3).

Türkmenler yazı dillerini 1922 yılına kadar diğer Orta Asya Türk halkları gibi Arap-Türk alfabesiyle yazmışlardır. 1922 yılında bu alfabe üzerinde bir iyileştirme yapılmıştır ve bu düzeltme ile bu alfabe 1929 yılına kadar kullanılmıştır (User 2006: 209). Türkmen alfabesi ile ilgili olarak Doç. Dr. Hatice Şirin User *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri* adlı eserinde şu bilgileri vermektedir:

"Türkmen Türkçesi, 1923'e kadar Arap alfabesiyle kaydedilmiştir. 1920'li yıllarda başlayan Arap alfabesinin ıslahı çalışmaları sonucu reformdan geçirilmiş Türkmen-Arap alfabesi oluşturulmuş ve bu alfabe, 1928'e kadar kullanılmıştır. 1928'de Latin alfabesinin resmî olarak onaylanmasıyla 1940 yılına kadar Türkmen Türkçesi, Latin harfleriyle kaydedilmiştir. RSFSR Halkları Maarif Komiserliği, 22 Haziran 1938 tarihinde, SSCB'deki Türk topluluklarının tamamının Rus-Kiril alfabesini kullanması kararını almış ve bu karara binaen Türkmenistan'da 1940 yılında Kiril tabanlı yeni bir alfabe kullanım alanına girmiştir." (User 2006: 219).

Nihayet Türkmenistan Hükümeti 12 Nisan 1993 tarihinde Latin alfabesine geçiş kanunu kabul etmiştir. Bununla birlikte kabul edilen Latin harfleri temelli bu Türkmen alfabesinde 30 harf bulunmaktadır. Bu tarihten altı yıl sonra 1999 yılında Türkmen alfabesi yeniden düzenlenmiştir (User 2006: 217).

2.2. Türkmen Sözlükçülüğü

"İlk Türkmençe sözlük Latin asıllı yeni Türkmen alfabesinin kabulünden sonra A. Aliyev ve K. Böriyev tarafından yazılan ve 1929'da Aşgabat'ta *Orısça-türkmençe sözlük* adıyla yayımlanan küçük *Rusça-Türkmençe* sözlüktür. Bunu 1940'ta yayımlanan *Türkmençe-rusça sözlük* izlemiştir. Bu tarihten sekiz yıl sonra, yani 1948 yılında, bir *Rusça-türkmençe* sözlük daha yayımlanmıştır. Bu ilk Türkmençe sözlükler, hiç kuşkusuz, Türkmen yazı dilinin söz dağarcığının saptanmasına ve gelişmesine, bu arada Türkmenlerin Rusça'yı Rusların da Türkmenceyi öğrenmelerine büyük ölçüde yardımcı olmuştur." (TTS 1995: 7).

"1953 yılında Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nde Sözlükbilimi bölümü açıldıktan sonra sözlük hazırlama işleri daha yoğun ve daha ayrıntılı olarak ele alınmış ve 1956 yılında Doç. M. Ya. Hamzayev ile Prof. N. A. Baskakov'un genel yönetimi altında A. Annanurov, K. Atayev, Z. Muhammedova ve Ç. Matalov'dan oluşan bir kurulca hazırlanan Türkmenin 880 sayfalık ilk büyük sözlüğü, *Rusça-Türkmençe Sözlük* yayımlanmıştır. *Russko-turkmenskiy slovar'*, Moskva 1956, 880 sayfa. Bunu yine Türkmenistan SSC Bilimler Akademisi muhabir üyesi M. Ya. Hamzayev'in genel yönetimi altında S. Altayev, G. Atayev, G. Açilova, V. Mesgudov ve A. Meretgeldiyev'den oluşan bir kurulca hazırlanan *Türkmen Diliniñ Sözlüğü* adlı büyük *Türkmençe-Türkmençe sözlük* (Aşgabat 1962, 866 sayfa) ile *Türkmen diliniñ orfografik sözlüğü* (Aşgabat 1963) izlemiştir. Bu tarihten sonra da matematik, fizik, kimya, jeoloji, astronomi, tıp, botanik, coğrafya, dilbilimi, tarım, ekonomi vb. gibi bilim dalları ile ilgili terimleri içeren Rusça-Türkmençe terim sözlükleri yayımlanmıştır. Bu sözlükleri Türkmenistan Bilimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsünde N. A. Baskakov, B. A. Karriyev ve M. Ya. Hamzayev'in genel yönetimi altında bir kurulca hazırlanan ve yaklaşık 40.000 sözcükten oluşan *Türkmençe-Rusça Sözlük* (Moskva 1968, 832 sayfa) izlemiştir." (TTS 1995: 7).

"Türkmenin söz dağarcığı ile ilgili olarak Türkiye'de de iki çalışma yayımlanmıştır. Bunlardan birincisi Yusuf Azmun'un *'Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında'* adlı araştırmasının sonundaki 15 sayfalık söz listesi ile (*Reşid Rahmeti Arat İçin*, Ankara 1966, ss. 68-83) ile İlhan Çeneli'nin *'Türkmen Türkçesi Sözlüğü'* adlı 53 sayfalık küçük sözlüğüdür (TDAY 1982-1983 Ankara 1986, ss.29-84)." (TTS 1995: 7).

"*Türkmençe-Türkçe Sözlük* yukarıda anılan sözlüklerden geniş bir şekilde yararlanılarak oluşturulmuştur. *Türkmençe-Türkçe Sözlük* Prof. Dr. Talat Tekin'in genel yönetimi altında Hacettepe Üniversitesi öğretim elemanlarından Doç. Dr. Mehmet Ölmez, Yard. Doç. Dr. Emine Yılmaz Ceylan ve Yard. Doç. Dr. Zuhul Kargı Ölmez ile Harp Okulu öğretim üyesi Yüzb. M. A. Süer Eker'den oluşan akademik kurulca hazırlanmıştır." (TTS 1995: 7).

3. KONU ÇÖZÜMLEMELİ SÖZ VARLIĞI ARAŞTIRMASI

3.1. İnceleme Yöntemi

Coğrafi olarak Batı Türkçesi içinde ve kavmi olarak da Oğuz Türkçesine bağlı olarak sınıflandırılıp değerlendirilen Türkmençe, ülkemizde ve Batı ülkelerinde ses ve şekil bilgisi bakımından ilgi çeken dil özellikleri ile çeşitli çalışmalara konu edilmiş olsa da zengin söz varlığı henüz her yönüyle işlenmemiş durumdadır. Bu nedenle söz konusu çalışma Türkmen Türkçesindeki denizcilik kültürüne ait söz varlığını incelemek üzere belirlenmiştir.

Çalışmada ilk adımda deniz ve denizcilik kültürüne ait kelimeler tek tek listelenmiştir. Bu sınıflamada ilk olarak Türk Dil Kurumu Yayını *Güncel Türkçe Sözlük* (2005) kanalıyla ele alınan kelimeler alt alta ip dizin şeklinde ve alfabetik olarak sıralanmış, ardından her kelimenin *Turetsko-Russkiy Slovar'* (1994) aracılığıyla önce Rusçasına, ardından Türkmen Türkçesindeki karşılığına yer verilmiştir. Araştırmada sadece isim kategorisi ele alınmış, zarf, fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil gibi yapılar yer verilmemiştir.

Türkmençe madde başı ile ilgili açıklama varsa parantez içinde ve eğik şekilde kaydedilmiştir. *dümen > rul' > rul'* örneğinde olduğu gibi Rusça kelimelerin yazımında Kiril alfabesi yerine Latin alfabesinden istifade edilmiştir. Dolayısıyla Kiril alfabesinde kullanılan ъ miyakiznak harfi yerine ' (apostrof) işareti kullanılmıştır.

Türkmen Türkçesinde görülen söz varlığına ait bu çalışma tematik söz varlığı incelemesine dayanmaktadır. Bu bağlamda incelediğimiz kelimelerin pek çoğuna sözlüklerdeki imkânsızlıklardan dolayı ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu durumda Rusça veya Türkmen Türkçesi karşılığını bulamadığımız kelimelerin karşısına *yok* anlamında *y* harfi kullanılmıştır. Bunda kullanılan sözlükler arasındaki denge farkları etkili olmuştur. Çalışmanın başlangıç noktasını oluşturan 104.481 kelimelik *Güncel Türkçe Sözlük*'ten yola çıktıktan sonra Rusça gibi yabancı bir sözlükten (48.000 kelime) yararlanılmıştır. Sonra da aynı türden olmayan 77.000 kelime barındıran iki dilli bir karaktere sahip *Rusça-Türkmençe Sözlük* kullanılmıştır. Özetle çalışmada ilk olarak oldukça hacimli bir kaynak olan *Güncel Türkçe Sözlük* (104.481 kelime) kullanılmıştır. Onu takip eden *Turetsko-Russkiy Slovar'* (48.000 kelime) ile biraz daha daralan bir çerçeve oluşturulmuştur. *Bol'soy Russko-Turkmenskiy Slovar'* da ise (77.000 kelime) çerçeve tekrar genişlemiştir. Dolayısıyla bu kaynaklar ve çalışma yöntemi, Türkçe için yapılan tematik gruplar içinde birçok terim ve kavramın Rusça karşılıklarını ve oradan da Türkmen Türkçesi şekillerini bulamamak sonucunu kaçınılmaz olarak vermiştir.

Çalışmada belirtmek istediğimiz diğer husus da bir kelimenin karşılığı Rusça olup da Türkmen Türkçesinde de aynen geçiyorsa bu kelime parantez içinde ve eğik yazı ile aynen sözlükte kaydedildiği gibi yazılmıştır. Örneğin *bodoslama* kelimesinin Rusçası *števen'* kelimesidir. Bu kelimenin *Bol'soy Russko-Turkmenskiy Slovar'* (1986-1987) adlı sözlükteki karşılığı da *števen'* (*geminin ön ya-da sırt tarafındaki yarım aylırlı berk ağaç*) şeklinde geçmekte olup çalışmamızda *bodoslama > števen' > števen'*, *tamas* (*geminin ön ya-da sırt tarafındaki yarım aylırlı berk ağaç*) şeklinde kelimenin önce *Güncel Türkçe Sözlükte* geçen şekli, hemen yanında Rusçası ve onun yanında da Türkmen Türkçesindeki karşılığı ayrı ayrı gösterilmiştir. Bu sayede Türkmenler, Rusçadan alıntıladığı kelimeleri Türkmenlere izahlı olarak anlatma yoluna gitmişlerdir. Bunun yanında bazı kelimelerin parantez içerisinde örneklerle anlatıldığı durumlarda da parantez içinde ve eğik yazı ile yazılmıştır.

3.2. Araştırma Sorunları

Çalışmanın konusu esas itibarıyla söz varlığı incelemesine dayanmaktadır. Bu itibarla makalenin temel kaynakları olan sözlükler oldukça geniş ve zengin bir söz varlığına sahiptir. Bununla birlikte incelenen kelimeler genellikle özel ve belli bir alana ait (deniz ve denizcilik) olduğundan zaman zaman sözlüklerde bulunamayan kelimeler olmuştur. Buna rağmen tematik söz varlığı araştırmasının zenginleştirilmesine ve aranan her bir kelimenin karşısına *yok* ibaresinin yazılmaması için gayret gösterilmiştir.

4. DENİZCİLİK KÜLTÜRÜNE AİT KELİMELE

A

abaşo > y
abli > fal > urgan, yüp
aborda > priçalivaniye > yakınladıp bağlama, gapdalına getirip bağlama
açık liman > y
aganta > stop! > y
ağ ipliği > y
ağ kepçe > saçok > tor halta
ağ kurşunu > y
ağ torba > y
aksona > y
alabanda > bort, fal'sbort > bort, fal'sbort (*gemi bortumın germevi*)

alabora > oprokidivaniye > agdarma, dünderme
alamana > nebol'şoy parusnik; alamana > y
alamana ağı > alamana > y
alarga > otkritoye more, morskoy prostor > y
algarina > plavuçiy [maçtoviy] kĵran; gruzovaya strela > y
alkarna > jeleznaya set' dlya lovli ustrits i midiy > y
alt güverte > y
ana direk > y
anavaşya > y
anele > skoba yakorya > y
apiko > gotoviy siyat'sya s yakorya > y
apoşi > y
ariya > y
armada > flot, armada > flot, armada
armador > takelajnik > takelajçı (takelaj işleriniñ spetsialisti)
armadorluk > y
armadura > kofel'-planka > y
armatör > sudovladelets > gemi eyesi
armatörlük > y
armuz > y
aşoz > jelobok, paz, kanavka > ternav, oyuk, ganavcık, oyucak, oycagaz
ateş kayığı > brander > brander (öñki vaĵtlarda duşman gemilerini yandırmak için ulanulan üsti partlayıcı maddalı gemi; buhta gemi duralgasına girilyen aĵzıñ öñüne germev etmek için yörite gark edilip goyulyan gemi)
ayıbacığı > raspoloĵeniye parusov na lodke > y
aynalık > tranest > y
aynalık tahtası > trantsevaya doska > y
B
babafingo > bram-sten'ga > y
baderna > obmotka kanata v yego truşçemsya meste, pletnyovka > y
balast > ballast > ballast, leñner
balast gemi > y
barça > barka > barka (yük daşalyan düybi yası, palubasız derya gemisi)
barka > barka > barka (yük daşalyan düybi yası, palubasız derya gemisi)
bastika > y
baş dümeni > y
baş üstü > y
başaltı > nijnyaya kayuta > y
batimetre > y
batimetri > y
batisfer > y
batiskaf > y
bilar > prosmolyonnaya paklya (dlya konopaçeniya) > y
boca > rosa > y
boca alabanda > y
bodoslama > şteven' > şteven', tamas (geminiñ öñ ya-da sırt tarapındaki yarım aylavlı berk ağaç)
bomba (II) > bizan'-gik > bizan' (yelkenli gemilerin iñ izkı bogaldagında yerleşyen gışık yelken)
borda > bort (sudna) > bort
borda fenerleri > [bortovoy] otliçitel'nuy ogon' > y
borda hattı > stroy fronta > y
borina > bulin'; besedoçnyy uzal > y
boyana > kormovoye veslo > geminiñ iz tarapınıñ küregi
boyna > kormovoye meslo > geminiñ iz tarapınıñ küregi
branda > podvesnaya koyka > y
branda bezi > brezent > brezent
brik (I) > brig > brig (iki bogaldaklı yelkenli gemi; yelken flotunuñ ulı bolmadık söveş gemileriniñ klası)
buharlı gemi > y
bulaşık gemi > sudno, na bortu kotorogo imeyetsya infektsionny bol'noy > y
burgata > yedinitsa izmereniya tolşçını trosa > y

C

cankurtaran gemisi > spasatel'noye sudno > y
cankurtaran salı > y
cankurtaran sandalı > y
cephe (V) > y
cıvadra > buşprit > buşprit (*geminin burnunda gışardılıp, yatırılıp goylan bogaldak*)
cönk (II) > djonka (lodka) > conka (*lutayların yelkenli gemisi*)
cunda > konets (nok) gafelya, forpik, ahterpik > y

Ç

çakar > bređen' > balık tutulyan kiçicik tor
çamur ıgribı > y
çanaklık > mars > mars > (*korablin bogaldakındaki meydança*)
çapar (II) > barkas > barkas (*köp kürek bilen sürülyen ulı gayık; özi yöreyen kiçirek kömekçi port gemisi*)
çaparız > zatrudneniye > pesgel, pesgelçilik, kınçılık, bövet
çaparı > peremyot (dlya lovli rıby) > çeñnekli tor
çarmıh (II) > vanta, vantı > vantalar (*gemilerde bogaldakı berkitmek için tros, tanap*)
çatal iğne > y
çatal kargı > y
çatal zıpkın > y
çatana > rod katera > y
çektiri > galera, bot > galera (*kürek bilen sürülyen ulı harbi gemi*), bot (*yelkenli, motorlu ya-da kürek bilen sürülyen kiçirek gemi*)
çektirme ağı > y
çelik (II) > y
çevirme ağı > y
çıkarma gemisi > y
çıma > şvartov[ı] > urgan
çıramoz > taganets ili jarovnya, koza, kozevo > y
çırnık > lodka-zernovoz (vid lodki s ploskimi nosom i kormoy) > y
çift direkli > y
çipo > ştok yakorya > y
çökertme (II) > poddon, donnaya set' (rıboloyenaya) > y
çördek > y

D

dalgıç tüpü > y
dalyan ağı > y
dalyan sepeti > y
dengeşik > privedyonnyy v ravnovesiye; sbalansirovannyy > y
deniz aynası > y
deniz feneri > y
deniz motoru > y
deniz otobüsü > y
deniz uçağı > y
deniz yolu > morskiye linii(puti) > y
denizlik > şçitki ot voli nabortah lodki, brizgootboynik; pokatıy podokonnik > y
derinlik ölçümü > y
dıramudana > y
difana > difon > y
dilenci vapuru > parohod > parohod
dip ağı > y
dispeç > dispaşa > y
dok > dok > dok (*gemileri remont etmek için port desgası*)
domuztırnağı > gandşpug > y
donanım > takelaj > takelaj (*geminin kenep süyümünden ya-da polatdan edilen yüpleriniñ, urganlarınıñ cemi*)
donanma > voyenno-morskoy flot, flot > flot, harbi deñiz flotu
dretnot > dreadnout > dreadnout (*güçlü yarağı ulı bronenosets*)
duba > şalanda > çalanda (*barja tipli gemi*)
dümen > rul' > rul'

dümen bedeni > vereteno yakorya > y
dümen boğazı > y
dümen suyu > kil'vater > kil'vater (*gidip baryan geminiñ ızında yoda bolup galyan torkun gerşi*)
dümen yelpazesı > y
dümenevi > y

E

ellik > y
emniyet durağı > y
engin > şirokiy > giñ, ulı

F

faça > povorot fordevind > y
façuna > markirovaniye, kletnevaniye > marker bilen coya, çukurcık gazma, keş çekme
fanya > fan'ya (krupnoyaçeistaya rıbolovnaya set') > y
faril > faril' > y
fernez > y
firdöndü > vertlyug > vertlyug (*dürli mehanizmlerde okuñ oy yerde aylanyan ucı*)
fırkata > brigantina, fregat > brigantina (*iki bogaldaklı yelkenli yeñil gemi*), fregat (*üç bogaldaklı yelkenli harbi gemi; harbi sakçı-kreyser gemisi*)
fırkateyn > y
filenk > stapel' > stapel' (*gemi gurmak ve onı suva goybermek için yörite gurlan beton beyiklik*)
filet > vodnoye prostranstvo s odinakovoy povsyudu glubinoy > y
filika > korabel'naya şlyupka > y
filikacı > y
filoz > poplavok > paltga, yüzgüç
fişka > fiş-balka > y
flandra > vımpel > vımpel
flok > kliver > kliver (*geminiñ ön tarafındaki gıtak görünyen üçburç yelken*)
fonda > brosat' yakor! (komanda) > labır taşlamak
fora > razvernut! (komanda) > giñden açmak; yarmak; opurmak
forma başlık > y
foroz > ulov rıby > y
fors > flag, flajok > baydak, baydacık, kiçicik baydak
frenge > şpigat > şpigat (*paluba üyşen suvı akdırmak için geminiñ bortundaklı deşik*)
frişka > svejij veter > sovuq şemal övüsdı
futa > fartuk > fartuk

G

gabya > marsel' > marsel' (*yelkenli gemilerde aşakdan ikinci dörtburç, göni yelken*)
gabya yelkeni > marsoviy parus, marsel' > mars yelkeni, marsel' (*yelkenli gemilerde aşakdan ikinci dörtburç, göni yelken*)
gabyacı > y
gabyar > y
gağaburun > orliniy (kryuçkovatıy) nos > guş burun
gağalı > vid parusnika > y
galerya > y
gali > nizkoye ploskodonnoye sudno > y
galyot > galera > galera (*kürek bilen sürülyen ulı harbi gemi*)
gamba > kalışka; ken'ga > y
gangama teknesi > y
gemi > sudno; korabl' > gemi; korabl'
gemi bozma > y
gemi ızgarası > y
gemi müdürü > y
gemi takımı > y
gemi yatağı > reyde > reyde (*portda gemileriñ labırlı durmağı için amatlı yer*)
gemici çıkışı > y
gemici nuru > y
gerdel > bad'ya, uşat > ağaç bedre, legen, goşa tutarlı çelek
gerdellik > y

gırgır > motornaya lodka > motorlu gayık
gidon > vımpel > vımpel
giz > [kormovoy] flagştok > baydak ağacı, baydak sapı
gözdemiri > stanovoy yakor' > y
grandi > grot-maçta; grot > grot-bogaldak (*üç ya-da ondan hem köp bogaldaklı geminiñ ortakı ya-da burnundan ikinci bogaldakı*); grot (*geminiñ grot-bogaldakınıñ aşakı göni yelkeni*)
groston > y
grostonluk > y
gulet > y
güverte > paluba > paluba

H

hafif güverte > y
halat fitili > y
halat ızgarası > y
halat tamburu > y
hamla > [odin] vzmah vesla > y
hamlacı > grebets > kürekçi
hastane gemisi > y
hava kazması > y
hava yastığı > y
havalı tulumba > y
havuz > vodoyom, basseyn > hovdan, hovuz
hesap kamarası > y
hırsız > y
hidrofon > gidrofon > gidrofon (*suuda yayrayan ya-da emele gelyen ses, ovaz tolkunlarını kabul etmek için gural*)

I

ıgırıp > set' dlya lova rıby v melkovod'ye > y
ırgat > batrak > batrak
ırıp > set' dlya lova rıby v melkovod'ye > y
ıskaç > gnezdo > hövürtge
ıskarça > peregrujennost' (sudna) > agdık yüklülük
ıskarmoz > şpangout > şpangout (*geminiñ ya-da samolyotıñ döşündeki eğri pürs ya-da brus*)
ıskota > şkot > y
ıskuna > şhuna > şhuna (*iki ya-da üç bogaldaklı, kese yelkenli gemi*)
ısparmaça > zatsepleniye (sputivaniye) neskol'kih tsepey pod vodoy > y
ıspavli > tros > tros, tanap, urgan
ıstakoz ağı > y
ıstakozluk > y
ızgara demiri > y

İ

iğnecik > igoloçka; igla > iññe, temen
ince donanma > moskitnyıy flot > y
iskalarya > y
iskandil > [ruçnoy] lot > lot (*deñiz çuñlugını ölçemek için abzal*)
iskele alabanda > devo na bort! (komanda) > y
iskota > şkot > y
ispiralya > svetlyıy (svetovoy) lyuk > y
istimbot > parovoy kater; provoy barkas > y
istinga "yelkenleri toplamak için kullanılan halat" > gitov[ı]; putı dlya sokola > y
istralya > [maçtoviy] ştag > ştag (*bogaldak arkan gaytmaz yalı onu saklap duryan yogın sit*)
izbiro > strop s hraptsemi > y

K

kabotaj > kabotaj, pribrejnoye sudohodstvo > kabotaj (*harit ve yelagçı daşayan gemileriñ kenar yakasındaki gatnavı*)
Kabotaj Bayramı > y
kabotaj gemisi > kabotajnoye sudno > kabotaj gemisi
kaburga > ostov; karkas > gövre, süñ; iskelet, karkas
kadırğa > galera > galera (*kürek bilen sürülyen ulı harbı gemi*)

kakıç > ostroga > gadalga
 kalafat > konopatka i prosmolka; uplotneniye stıkov > y
 kalafat kalemi > y
 kalafat yeri > sudoremontnaya masterskaya > gemi remont edilyen ussahana
 kalafatçı > konopatçik > y
 kalafatçılar > y
 kalafatsız > y
 kalastra > şlyupoçniy kil'blok > y
 kalay balık > y
 kalçete > pletyonaya veryovka; sezen' > y
 kalk borusu > signal "podyom" > y
 kaloma > çast' yakornoy tsepi, kotoraya uhodit v vodu > y
 kamara > kayuta > kayuta (*geminiñ içindeki kiçirek özbaşdak otag*)
 kamçı > [zadniy] konets > y
 kana > otmetka urovnya vodi; marka uglubleniya > y
 kandilisa > fal > urgan, yüp
 kaporta > lyuk > lyuk (*geminiñ palubasında yük düşürmek için edilyen dörtburç agızlı deşik; top nilini oturtmak için geminiñ, samolyotuñ bortundaki deşik*)
 kaptan > kapitan > kapitan
 kaptan köprüsü > kapitanskiy (komandirskiy) mostik > kapitan köprüciği
 kaptan köşkü > y
 kaptanpaşakuzusu > y
 karakol gemisi > y
 karamusal > y
 karavela > karavella (sudno) > karavella (*üç bogaldaklı yelkenli gemi*)
 karga > gitov > y
 karıntı > vodovorot > girdap
 karides ağı > y
 karina > dno (podvodnaya çast') sudna; kilevaniye, krengovaniye > y
 kartel > ankerok dlya hraneniya vresnoy vodi > y
 kasara > rubka > rubka (*geminiñ yokarkı palubasınıñ üstünde yörite gurlan cay*)
 kastanyola > krepitel'naya utka; krepitel'naya planka; kryuysov > y
 kaşkaval > sort oveçnogo sıra > y
 katamaran > y
 katavaşya > y
 kavanço > peregruzka [tovarov] > y
 kavela > derevyanniyy gvozd' > y
 kavilya > y
 kayık > lodka > gayık
 kaytan > şnur, şnurok > bağ, yüp; bağcık
 kazayağı > kanat s tremya svobodnimi kontsami; anaput' > y
 kruvaziyer > y
 kuru yük gemisi > y
 kruvazör > kreyser > kreyser (*ulı harbı gemi*)

L

Latin yelkeni > latinskiy parus > y
 livarlı tekne > y
 limbo > vid barji; paz, gnezdo şipa > y
 lomboz > illyuminator > illyuminator

M

matafora > y
 mavna > lihter > lihter (*ulı gemilerde yük daşayan yelkenli kiçirek gemi*)

O

orsa alabanda > y
 orsa boca > koye-kak, spotıkayas' > y

P

Pazar kayığı > lodka dlya perevozki tovarov > y
 pruva > nos (korablya) > burun

R

roda > kanat > urgan, tanap, yüp

S

safra > ballast > ballast, leñner

salapurya > salapurria (nebol'şoye kabotajnoye sudno) > y

salta > travleniye [natyanutogo] trosa > y

sancak > pravıy bort sudna > y

sancak alabanda > pravo na bort (komanda) > y

saparta > salyut > salyut (*yarag, raketa atmak, baydal galdırmak, yalañaç gılıç galdırmak üsti bilen berilyen dabaralı harbı gutlag*)

sardun > vid kanata > y

sarnıç gemisi > nalivnoye sudno, tanker > suvuk yükleri daşayan gemi, tanker (*guyulyan suvuklıkları gapsız daşayan gemi*)

savla > flag-fal; signal'nıy fal > y

sefine > sudno, korabl' > gemi; korabl'

seğirdim > otkat > depme

selviçe > y

serdümen > y

seren > rey > rey (*gemileriñ bogaldagındaki çalt hareket edip duran kese ağaç*)

serpme > krapını; raspilyonıy > y

sinara > krupnaya blesna > y

sintine > tryum > tryum (*geminiñ aşakı palubası bilen düybi aralığındaki yük goyulyan bölüm*)

sipsi > svistok > cürlevük, sıklık

siya > tabanit' > küreklemek (*gayıgı ızına sürmek; duruzmak için kürek urmak, övürmek*)

skavut > tip bistrohodnogo razvedıvatel'nogo sudna > y

sokra > stık > sep; çatırık

su kesimi > vaterliniya > vaterliniya (*geminiñ bortunuñ normal suva çümmeli yerini görkezeyen çizik*)

sürtme ağı > y

sürütme > tral > tral (*balık tutulyan tor; deñziñ düybüni, hayvanları, ösümlükleri derñemek için gidrografik pribor*)

şahtur > parom (na rekah) > parom (*yası düpli gemi*)

şalupa > şlyup > şlyup (*XVIII-XIX-ncı asırların yelken brontunda üç bogaldaklı, dik yelkenli gemi; iki yelkenli, bir bogaldaklı, esasan sport gemisi; hezirki zaman kebir daşarı yurt flotunda transport kervenlerini goramak için yuvaş yöreyen gözegçi gemi*)

Ş

şamandıra > buy > buy (*suvuñ yüzünde yüzüp yören labırlı signal belgisi*)

şarpi > y

şat > parom > parom (*yası düpli gemi*)

şayka > çayka (bol'şaya kazaç'ya lodka) > çarlık

şıpka > set' dlya traleniya; protivotorpednaya set' > y

şnorkel > y

T

tahlisiye > slujba spasaniya na vodah > y

tahlisiye sandalı > spasatel'naya şlyupka (lodka) > halas edici gayık

tahtelbahir > podvodnaya lodka > suvastı gayık

taka > malen'kaya parusnaya lodka > y

takacı > y

takacılık > y

talazlık > planşir > planşir (*geminiñ, gayıgıñ erñek germevi*)

talimar > forşteven' > forşteven' (*geminiñ burun tarapı*)

tarak dubası > zemleçerpal'noye sudno, zemleçerpalki > y

tarlakoz > ribolovnaya set' > balık tutulyan tor

tartı > y

tayfa > matros > matros

tekne > korito > köne gemi

tersane > sudoverf' > gemi gurluşık verfi

tersane kethüdası > y

tersane sergisi > y

tersaneli > y
tırıvrı > y
tırnak > kryuk > gañrak, gañırçak
ticaret limanı > tovgoviy port > sövda portı
ticaret filosu > tovgoviy flot > sövda flotu
ticaret gemisi > tovgovoye sudno > y
tiramola > derjat'sya protiv vetra!; povorot overştag > y
tirhandil > y
tiriz > dranka > dranka (*gurluşıkda ulanulyan insizce yuka tagtacıklar*); (odna) dranka tagtacığı
tonaj > tonnaj, vmestimost' (sudna) > tonnaj (*suddaki geminiñ gısıp çıkaryan suvunuñ tonna hasabı bilen ölçeği*),
sıgım
tonilato > tonna; tonnaj > tonna; tonnaj (*suddaki geminiñ gısıp çıkaryan suvunuñ tonna hasabı bilen ölçeği*)
tonilatoluk > vmestimost'yu ili vesom v...toni > y
topçeker > kanonerskaya lodka, kanonerka > kanoner gayığı
tornistan > revers > revers (*maşınıñ hereketiniñ ugrunu üytgetmege kömek beryen mehanizm*)
torpido > torpeda > torpeda
torpido bot > minonosets > minonosets
torpil > torpeda > torpeda
trata > y
trinketa > fok-maçta > bogaldak fokı
trol > y
tumba > overkil', perevyortivaniye vverh kilem > y
turno > katuşka (baraban) s odnim flantsem > y
usturmaça > kranets > kranets (*gemiler çaknuşanda zayalanmaz yalı, geminiñ gırasından asılyan içi kendirli halta*)

Ü

üst güverte > verhnaya paluba > yokarkı paluba

V

varagele > polzun > polzun
varagele botu > y
varagele halatı > kanat dlya perepravı > y
varagele kayığı > y
vardabandıra > signal'şçik > signalçı
vardakosta > sudno beregovoy oboronı; solidnaya > y
vardiya > vahta, dejurstvo > vahta, nobatçılık
vigla > nablyudatel'nyy punkt pri ribnoy povle > y
vinter > meryoja > balık tutulyan tor, gurşavlı tor
viya > tak derjat' > y
voli > zabrasivaniye setey vokrug lodki > y
voli ağı > vid ribolovnoy seti > y
voli yeri > y
volta > manevrirovaniye parusnogo sudna protiv vetra > y

Y

yaka > kray, storona > gıra, erñek, çet, gutaran yeri, tarap
yalpa > kaçka > çaykav, çaykanma
yarım seren > y
yatay seren > y
yatım > rasprostoyost' > y
yeke > rumpel' > rumpel' (*rulı tovlamak için rıçag*)
yelken > parus > yelken
yelken gemisi > parusnik > yelkenli gemi
yelkenli > parusnik > yelkenli gemi
yelkenli gemi > y
yıldız > sever:nord > demirgazık
yoma > y
yük gemisi > gruzovoye sudno > y

5. Sonuç

Çalışmamızın temel hedefi Türkmenenin zengin söz varlığını ortaya koymaktır. Bu itibarla incelediğimiz kelime kadrosu Türkmencede görülen denizcilik kültürüne ait söz varlığını tatmin edici oranda yansıtmıştır.

Denizcilik kategorisinde yer alan toplam 379 kelimenin 86'sı Rusça alıntı, 65'i ise Türkmencedir. Denizcilik ile ilgili Rusça alıntılarının Türkmencede bu oranda çok sayıda görülmesini, deniz ve denizcilik kültürünün Türkmen kültüründeki yeri açısından ele alınması gerekmektedir.

Tablo: 1 Türkiye Türkçesi, Rusça ve Türkmen Türkçesindeki Denizcilik Kültürüne Ait Kelimelerin Dağılımı

Rusça ve Türkmencesi Olan Kelime Sayısı	Rusçası Olan Türkmencesi Olmayan Kelime Sayısı	Rusça ve Türkmencesi Olmayan Kelime Sayısı
147	108	124
%38,8	%28,5	%32,7
Toplam 379		

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere incelemeye esas toplam kelime sayısı 379'dur. Bunlardan 147'si hem Rusça hem de Türkmencede bulunmaktadır. 108 kelime Rusçada bulunan fakat Türkmencede görülmeyen madde başlarıdır. 124 kelime ise Rusça ve Türkmencede bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Türkmen kültürü denizciliğin yoğun olduğu bir kültürden ziyade bir **bozkır kültürüdür**. Bu sebeple Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi arasında denizcilik terminolojisinde benzerlikler bulunması bile bir tesadüf olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Bol'soy Russko-Turkmenkiy Slovar', (1986-1987), I-II T. (S. Altayev, G. Atayev, G. Açilova, K. Agsakov, K. Gayibova, H. Gafurova, A. Kuliyev, V. Mesgudov, S. Miradova, M. Hocamguliyev), Moskva: Akademiya Nauk Turkmenkoy SSR İnstitut Yazıka i Literaturi imeni Mahtumkuli.

ÇAKMAK, Cihan (2010). *Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇENELİ, İlhan (1986). Türkmen Türkçesi Sözlüğü, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (1982-1983), s. 29-84.

Güncel Türkçe Sözlük (2005). Ankara: (Haz. Ş. H. Akalın, R. Toparlı, N. Günaydın, H. Zülfiyar, M. Argunşah, N. Demir, Be. T. Aksu, B. Gültekin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KARA, Mehmet (2009). *Türkçenin İzinde*, İstanbul: Kesit Yayınları.

MAHMUD, K. (1986). *Divânü Lügati't-Türk*, Cilt III, (Çev. B. Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖNER, M., KAYA, M. Y., ÖZŞAHİN, M. (2005). "Lehçe-i Tatarı'nın Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme", *Altın Orda ve Varisleri İkinci Uluslararası Konferansı*, Ayaz-Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, İstanbul.

USER, Hatice Şirin (2006). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Turetsko-Russkiy Slovar' (1994). (Haz.: A.N. Baskakov, N.P. Golubeva, A.A. Kamileva, K.M. Lyubimov, F.A. Salimzyanova, R.R. Yusipova), Moskva: Multilingual Yayınları.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2013 Yılı Faaliyet Raporu, (2013). Ankara.

Türkmençe-Türkçe Sözlük (1995). (Haz. T. Tekin, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker), Ankara: Simurg Yayınları.

Türkmen Diliniň Sözlügi, (1962), Aşgabat (M. Ya. Hamzayev, S. Altayev, G. Atayev, G. Açilova, V. Mesgudov, A. Meretgeldiyev), Aşgabat: İzdatel'stvo Akademiya Nauk Turkmenkoy SSR.

İnternet kaynakları

www.ruscasozluk.gen.tr

www.tdk.gov.tr/tdkterim/bts/

www.tdk.gov.tr/lehceler/

www.tika.gov.tr